

постановлення съезда // КПСС в резолюциях й рішеннях съездов, конференцій й пленумов ЦК. — Часть 2. — М., 1953. — С.350—368 (далі — КПСС в резолюциях...). 11. Об уклонах от ленинской линии ВКП(б) в связи с воззванием ЦК ВКП(б) и Московской организации. Пленум ЦК КП(б)У, Харьков, 1—5 ноября 1928 г. // Коммунистическая партия Украины в резолюциях й рішеннях съездов, конференцій и пленумов ЦК. — К., 1976. — С. 569—585. 12. Политика хлебозаготовок в связи общим хозяйственным положением. Пленум ЦК ВКП(б) 4—12 июля 1928 г. // КПСС в резолюциях... — С. 391—404. 13. Сталин Й. Партія і опозиція. Сталин і XV з'їзд ВКП(б) 2—19 грудня 1927 р. Політичний звіт центрального комітету. // Сталин Й. Твори. — Т. 10. — С. 259—299.

Н.М. Бокій

Кіровоградський державний
педагогічний університет ім. В. Винниченка

ДО ІСТОРІЇ КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ (СУЧАСНА КІРОВОГРАДЩИНА)

© Бокій Н.М., 2003

Проаналізовані події, пов'язані з проведенням колективізації в Україні, наслідком якої стали голодомор 30-х років, репресії і утвердження тоталітарного режиму, що призвело до нищення українського села, змін у психології і моралі в суспільстві.

У сенсі соціально-економічного розвитку українського села друга половина 20-х років ХХ ст., незважаючи на значну кількість досліджень, що з'явилися останнім часом і де події розглядаються вже з нових сучасних позицій, продовжує залишатися недостатньо вивченою. Обсяг проблем уявляється невичерпним, матеріал, що став доступним для вивчення — неосяжним. При цьому, якщо загальна ситуація достатньо зрозуміла, то безліч конкретних явищ, регіональний матеріал — сотні тисяч справ у державних сховищах — залишається ледве зачепленим. А інформативність його, різнобічна, несподівана, трагічна, інколи просто важко сприймається здоровим глуздом.

У статті запропоновані матеріали про страшні численними людськими трагедіями і масштабними наслідками події другої половини 20-х — початку 30-х років в Центральній Україні, складовою частиною якої є Кіровоградщина.

Вихід з кризи, в якій опинився Радянський Союз, вбачався його керівникам у надшвидкій індустріалізації, що в той час могло відбутися лише за рахунок інших галузей економіки, насамперед — сільського господарства, здійснення колективізації (а не кооперування, як визначалося на Х партійному з'їзді в 1921 р.).

Про несприйняття селянами (тобто більшістю населення України) планів і задумів радянської влади свідчили і їх опір продрозверстці, і підтримка петлюрівського руху, і тривала боротьба в окремих регіонах навіть після його згасання (знаменитий Холодний Яр) і, нарешті, широкий повстанський рух, що охопив Україну, особливо Правобережжя на початку 20-х років. Про масштаби цього руху може свідчити навіть простий і не повний перелік прізвищ отаманів загонів (“банд”), у складі яких боролися повстанці. Серед них є і відомі імена

(значною мірою завдяки багаторічним пошукам Р. Ковалю) — Степовий, Хмара, Завгородній, Григор'єв і імена, які ще очікують на дослідника — Штиль, Кравченко, Безпояско, Железняк, Жосан, Фоменко і ін. [1: с. 145, с.288—311; 2:сб: с. 2; 21: с. 26; 22: с. 9; 23:с. 5—7; 25: с. 20; 27: с. 15—21]. Навіть в партійних документах зафіксовано розмах цього руху: “...повстале селянство зробилося фактичною владою на Україні” [30: с. 71].

Цей напівстихийний, але потужний рух було визначено радянською владою як “політичний бандитизм” з використанням проти нього жорстоких репресивних заходів — впритул до знищення цілих “бандитських сіл” (метод, який багато років згодом радянська влада використала в Західній Україні проти ОУН-УПА, коли цілі села також оголошувалися “бандитськими”, але цього разу — бандерівськими і нищилися владою).

Власне, в використаних документах, мало не в кожній з так званих “кримінальних справ” серед пред'явлених заарештованим звинувачень — участь у повстанському русі початку 20-х років [22: с. 7, 9, 63—64; 28: с. 11—12]. Але вже в звіті Єлисаветградківського райпарткому (РПК) за II квартал 1926 р. зазначено: “Політичний бандитизм в районі відсутній. Контрреволюційних виступів не було” [2: с. 16].

Затишся в стосунках між селом і режимом склалося внаслідок кардинальних змін в економічній політиці — переходу до непу і заміною продрозверстки продподатком. Але неп не став явищем тривалим, як це уявляв собі його ініціатор (“надовго і всерйоз”) з відомої причини: бо відроджував “капіталістичні елементи” в країні, яка мала на меті будівництво соціалізму. І ось до цих “елементів” уже треба було також братися “всерйоз”.

Подальший перебіг подій відомий. Поступове утвердження тоталітарного режиму відбувалося за загальнодержавним сценарієм, ледве Україна приєдналася до СРСР. Між дослідниками немає розбіжностей стосовно того, що основи тоталітаризму як політичної системи почали формуватися Ленінінм внаслідок жовтневого перевороту. Здібний “учень” постарався втілити їх у життя [32: с. 21; 35: с. 11—15].

Будівництво соціалізму передбачало створення матеріальної бази промислового виробництва, на що потрібні були неабиякі кошти. Основним джерелом їх постачання було визначено село, сільське господарство, селянин, власник. Але з власником стосунки мушили бути рівними і взаємовигідними. Непівські новації влаштовували селян, — недарма ж і повстанський рух пригас із проголошенням непу [7: с. 43; 18: с. 3—4].

Але неп не міг довго влаштовувати владу з її далекосяжними планами. Думка про вилучення коштів із села підштовхувала до дій, до початку колективізації. Селянин же прагнув до власної, а не колективізованої землі [2: с. 13]. Та й жалюгідний стан артілей не приваблював нових членів: “Постійне розвалювання колективів, безгосподарність в них, відсутність бази призводять до того, що населення на колективи дивиться з недовір'ям, внаслідок чого інтерес до колективів відсутній... Деякі партійці то вступали, то виходили, цим самим і підривали авторитет колективів” [2: с. 18].

Намагання пришвидшити колективізацію могло призвести до порушення досягнутої в суспільстві рівноваги і певної стабілізації. У 1926—1927 рр. аби збільшити надходження коштів для індустріалізації, влада спробувала збільшити закупки зерна, не поступаючись при цьому власними інтересами. І наштовхувалася на протидію селян, які не хотіли збувати за безцінь результати своєї праці. Висновок вималювався сам собою: хліб є, його притримують, отже для його вилучення потрібно застосувати силу державної влади.

Так сформувалася проблема хлібозаготівель. Кожна зі сторін мала на меті свої інтереси: селяни — не допустити низьких закупівельних цін, а держава — будь-що

витиснути з селянина хліб за дешевими цінами. А тому, не вагаючись, влада вдалася до одного з різновидів репресій проти селян — відомих “ножиць цін” (“дорожнеча на крам та дешеві ціни на хліб” [3: с. 11]).

Опір селян мав різноманітні форми: перемелювання зерна на борошно, продаж приватним заготівельникам за вищими, ніж державні, цінами, приховування зерна. “Маються випадки, коли окремі куркулі (зрозуміло, що далеко “не окремі” — *Н. Б.*) починають розвозити свій хліб по багатьох млинах для перемелювання на борошно, — мовляв, “борошно не візьмуть” [4: с. 12]. А стосовно цін селяни ставили ще й таке філософське запитання: “Хто більше винен, чи той, хто продає хліб по 8 крб., чи ті, хто забирають його по 1 крб. 4 коп. за пуд? ...Оголошена вільна торгівля, а нас примушують продавати хліб та ще за такими цінами...” [5: с. 140]. Щоб не здавати зерно за безцінь, селяни почали зменшувати посіви озимини [31: с. 52].

Приховування ж зерна нейтралізувалося членами КНС: “Бідняки щиро слідкують за поведінкою куркулів і про все доводять до відома партосередків (“...партосередки повинні збільшувати зріст виключно з низового чистокровного батрацтва...” [13: с. 62]) та уповноважених: наприклад, скільки в куркулів хліба, куди, скільки хліба який куркуль вивіз...” [3: с. 132; 4: с. 13—14; 6: с. 4]. Застосовувалися і жорсткіші заходи: “...що торкається неплатників, то доводилося зразу вилучати хліб. Мало місце складання опису та протоколу допиту і віддання під суд двох господарів із куркульських прихвостнів. Нарсудом оштрафовані по 62 крб. як такі, що злісно ухиляються від сплат ” [5: с. 50].

Дії селян мали своїм наслідком такі репресії — виселення вже в 1927 р. тих, хто чинив опір хлібній розверстці (чи хлібозаготівлям): “Одержано позачерговий наряд на 284 двори на переселення в межах України... Наряд на переселення за межі України — на 125 дворів; виселено лише 11 дворів” [17: с. 2].

Протистояння тривало недовго. Вже до кінця 1927 р. склалася кризова ситуація з хлібозаготівлями, що змусило органи партійно-державної влади до мобілізації сил, одним з проявів чого була поїздка Сталіна до Сибіру в лютому 1928 р. Треба зазначити, що 1928 рік — це ще час відносної волі щодо колективізації, але початок надзвичайщини у хлібозаготівлях [36: с. 47].

У документах за 1927 р. щодо хлібозаготівель ще не відчувається паніки: “В цілому кампанія хлібозаготівель пройшла цілком задовольняюче... Спостерігалися явища, коли хлібозаготівлі в деякій мірі заважав приватник... Хоча частина хліба нашого району була заготовлена сусідніми районами — Новомиргородським та Зінов’ївським” [13: с. 89—92]. Зрозуміло, чому...

У 1928 р. тональність звітів змінюється: “Хлібозаготівля по району проводиться з усією напруженістю, але наслідки дуже кепські...”, — за два місяці, з квітня до середини червня заготівлі хліба зменшилися в 11,5 раза [4: с.37; 14: с. 55].

Висновки, яких дійшов генсек з приводу хлібозаготівель внаслідок поїздки на Схід, були категоричними: 1) змусити селянина продавати хліб за державними цінами; у разі відмови застосовувати репресивні методи впритул до конфіскації майна; 2) зерна більше мають і вони ж його й притримують заможні селяни, особливо, куркулі, — отже, вжити рішучих заходів саме до куркуля; 3) колективізація в той час не форсувалася, але йшла; в Україні в 1925 р. було 5,5 тис. колгоспів [31: с. 52]. Отже, її треба було посилити. І не просто посилити, а примусити йти до колгоспу середняка. “Кооперування проходить поволі через те, що... збільшується членство за рахунок бідноти й зовсім мало середняцьких

господарств” [14: с. 57]. Така ситуація склалася в червні 1929 р.; в грудні вона погіршилася: “...на сьогодні наслідків у справі колективізації належних немає” [7: с. 4].

1928 рік — це був перший рік п’ятирічки. І, отже, пришвидшення темпів колективізації і понад те — перехід до суцільної колективізації формується як одне з завдань п’ятирічки.

Між тим, темпи хлібозаготівель ніяк не відповідали потребам п’ятирічки. Ситуація ставала небезпечною. З “Політлиста” про перебіг хлібозаготівель по Єлисаветградківському району, червень 1929 р.: “...на нараді уповноважених було загострено увагу на катастрофічному становищі хлібозаготівель (по району заготовлено 607 пудів замість 22 тис. пудів...). Зборами селян намічені практичні заходи, які доручається перевести в життя комісії з чітко класовим запровадженням їх, переносючи весь тягар виконання плану на куркульські та заможні господарства... Натиснути всією масою на куркулів, впритул до позбавлення їх права користування землею [6: с. 3—4], конфіскації майна та висилки їх за межі України” [8: с. 33—35].

Становище з хлібозаготівлями дедалі ставало все загрозливішим: “...РПК вважає необхідним пропонувати уповноваженим негайно їхати в села і не повертатися до виконання плану хлібозаготівель на 100 %” [14: с. 58]. Про остаточний розпал пристрастей свідчить і такий красномовний документ: “Біднота достатньо організована, досягнуто повної єдності та ненависті до куркуля... Вимагають рішучих заходів до глитаїв. Надійшло багато заяв на куркулів, у яких є хлібні лишки. Біднота вимагала закінчення хлібозаготівель протягом одного дня” [6: с. 4]. Правда, в іншому селі був визначений триваліший час: “...збори вимагали в дводенний термін виконання плану хлібозаготівель за рахунок куркульських та заможних господарств...” [7: с. 54].

Було зрозуміло, що суцільна колективізація викличе рішучий опір куркулів. Відповідь могла бути однозначною: розкуркулення.

Отже, протягом 1928 — першої половини 1929 рр. фактично сформувався ланцюг репресивних заходів тоталітарної системи в сільському господарстві: примусові хлібозаготівлі, насильницька колективізація, розкуркулення. Куркуль (власник, сильний, грамотний господар) мав загинути. А з ним — і неп.

Але в 1928—1929 рр. погіршилося становище і бідняків. Уповноважений з хлібозаготівель по Зінов’ївському округу повідомляє: “В деяких випадках біднота звертається... за купівлею 2—3 пудів хліба... Їм відмовляють, мотивуючи тим, що хліб потрібен державі, треба виконувати план... Комісія, обрана на загальних зборах, виявила, що населення лишків хліба не має... Лишки хліба поздавали до кооперації і тому становище бідняка дійсно тяжке. Необхідно налагодити допомогу бідноті хлібом” [4: с. 12; 5: с. 139].

В іншому документі прямо говориться, що “...в селі серед бідняків помічається голодовка... В сусідні села міняються коні, корови за 15—20 пудів хліба...” [5: с. 165; 46 с. 15], — (в селі — 91 % бідняцьких дворів).

Відчувалася не лише скрута з хлібом, а й з кормами для худоби: “...майже по всіх колгоспах не вистачає фуражу для корму робочої худоби, що може зірвати успішне проведення весняної засівкампанії...” [10: с. 22]. Тривожно звучать рядки з іншого документа: “Був випадок сівби руками... з тої причини, що плоха худоба... Випадок з бідняком, і акта сільрадою не складено...” [8: с. 13].

Проте 1929 рік було проголошено роком “великого перелому” [33: с. 118—135], а покривдене, напівпонищене селянство закликали до суцільної колективізації, уєспіль-

нення, розкуркулення і ліквідації куркуля як класу. Крок за кроком село штовхали до небаченої трагедії. Як свідчать документи, селяни це усвідомлювали: “Ніколи ця влада й просвітку не дасть... При такій політиці радянської влади сільське господарство ніколи не підніметься...” [4: с. 19; 5: с. 17]. І безумовно, чинило опір, насамперед — куркулі [14: с. 126], майно яких за прояви протесту описували, а самих віддавали під суд: “Злісного куркуля Кошового Я.С. описано 25/ІХ — 1929 р. Описаний увесь хліб, млин, коняка, фургон, хата і все майно. На 26/ІХ 29 р. призначені прилюдні торги” [5: с. 50; 8: с. 119].

Із сторінок звітів уповноважених бадьоро виглядає питання усупільнення: “Під оплески прийнято пропозиції про повну колективізацію та негайне усупільнення всіх і вся” [7: с. 9]. Трохи нижче з’ясовується, що плескали бідняки, а уповноважений важко зізнається: “По відношенню усупільнювання живого і мертвого інвентаря — найтяжельший вопрос ...” [Там само: с. 33].

Між тим, колективізація тривала, а після оголошення “великого перелому” посилювався тиск на середняка. Аби не йти до колгоспів, заможні селяни (тобто середняки, бо ж куркуля просто не приймали) вдавалися до “саморозкуркулення”. Селянин Костенко І.Я. “...побив і продав на лом молотарку”, погрожував “знищити все своє господарство, аби не досталося СОЗу” [26: с. 5].

Створені бідняками колгоспи були “кволі”, а оскільки куркулі доступу до колгоспів не мали, то позиція середняка багато важила. Оптимізму в звітах уповноважених не бракувало: “...На 17.ІІІ. (1930 р.) колективізовано по селу селянства на 75 %, а на 20.ІІІ — буде колективізовано на всі 100 %... Середняцтво піде в СОЗи без затримки” [7: с. 4; 16: с. 12]. Але — свідчення документів: “Розписка. Я, громадянин... даю цю розписку, що не вважаю за потрібне бути в колгоспі і до заходів держави не приєднуюся, бо це для мене чуже. В чому й розписуюсь” [9: с.3]. Інший документ: “... це є для мене недоцільним шляхом...” (вступ до колгоспу). І ще один: “Коней не дам! Сам — хоч і на Соловки! Нехай і СОЗ згорить, і коні подохнуть, а в СОЗ не піду!” [Там само: с. 4].

Примусова колективізація початку 1930 р. нерідко подавалася як “викривлення лінії партії окремими працівниками: “...в присутності уповноваженого з округу проводиться робота з втягування до СОЗу, викликаючи в окремі кабінети з пропозицією вступити і в разі відмови — вимагання розписки, а на обкладинці з’являлася помітка: “Вступити в СОЗ відмовився”. Склалися навіть цілі списки тих, хто відмовився або відмовлявся вступити в СОЗ з вимаганням їх розписок” [18: с. 12].

Опір, який чинило селянство насильницьким діям влади, інколи межував з відчаєм: “...міцний середняцький господар.., який нікого й нічого не лякається, не виконує ніяких розпоряджень.., але уповноважений РПК разом з секретарем сільради... самі одімкнули його хату та забрали до 40 пудів зерна. Після того було виявлено немолочене жито і яра пшениця. Господар цього двору того ж вечора зник з сином і вивів усіх корів. Після їх зникнення виникла пожежа, де було знищено жито і пшениця, що не були обмолочені” [19: с. 6].

Наближалась весна 1930 р., необхідно було сіяти, а посівний матеріал не надходив. Влада не зупиняється перед репресивними заходами: “На підставі розпорядження Окрвиконкому пропоную протягом 24 год всебічно перевірити у всіх індивідуальних господарствах посівматеріал. Перевірка дозволяється по коморах, хатах, на горищі тощо... коли буде виявлено ярої пшениці більше, ніж цьому господарству потрібно для посіву.., цей лишок треба мобілізувати... працювати день і ніч, посівматеріал звозити цілу добу.., переверніть село, створіть революцію в заготівлі посівматеріалу...” [18: с. 13—14] (з розпо-

рядження голови райвиконкому). А селянин Іван Баркар, аби не віддавати свій посівний матеріал до колгоспу, змішав його з половиною, переконаючи односельчан: “Якщо віддасте свій хліб зараз, хто вам дасть його на харчі?” [24: с. 29].

Серед експропрійованих селян були не просто добрі господарі, а і неординарні особистості. Такою виглядає вчителька з с. Диківки Знам’янського району Курінна Д.Є. Під час повстання на Правобережжі в 1920 р. очолювала один із повстанських загонів. Згодом створила в селі “Просвіту”, “систематично вела серед селян розмови ... про самостійну Україну”, агітувала проти радянської влади і колгоспів...” Слідством була засуджена до розстрілу, але остаточний вирок — заслання на 3 роки “в Казахстан” [27: с. 1—24].

Як свідчать джерела, відомі випадки, коли селяни ставали на захист заможних господарів. “...Нас грабують, забирають останню худобу, зерно — поголовно у всіх, ходять ночами з факелами... У нас немає куркулів, є люди, які власними мозолями наживали своє добро. Годують і нас, і вас...Ніякого продажу майна, хат ми не допустимо...” [18: с. 3—4].

Селянський опір колективізації не пройшов без наслідків. Стаття в “Правді” 2 березня 1930 р. начебто звільняла селян від колгоспних кайданів... [34: с. 11—12].

Вихід з колгоспів був масовим. Часткові дані по Зінов’ївському округу: с. Оситняжка — з колгоспу вийшло 40 % господарств, с. Мотронівка — 52 %, с. Миколаївка — 60 %, с. Федвар — 195 господарств [9: с. 61—63] тощо.

Але ось умови виходу: в с. Миколаївці “... під час землеустрою відвели індивідуальним господарствам землю найгіршу. В даний момент колгосп майже розвалюється, залишилося всього 40 %... на 24.05.1930 р. Заяви продовжують надходити” [Там само, с. 62]. З с. Божедаївка”...до району приходила делегація, вимагали відрізати їм землю, відшкодувати посів і повернути інвентар” [Там само с. 63]. В с. Оситняжка “... в колгоспі залишилося 60 %. Труддисципліна низька. Дві жінки, які були на округовім злеті колгоспників, повернувшись з нього, забрали свої коні і агітують проти усупільнення” [Там само, с. 63].

Щирим і безпосереднім є ще один документ. В селі Веселий Кут член артїлі бідняк Бойко М. подає заяву такого змісту: “Прохаю виключити і не лічити мене членом колгоспу, бо я не хочу в ньому бути. Я бідняк, а з мене вимагають 21 крб. (очевидно, акції Трактороцентру), котрих я не маю де взяти. В цьому мені не вірять, садять в холодну хату. Прохаю повернути мені моє лоша та усупільнений хомут” [11: с. 69].

Ті, хто вийшов з колгоспів, знову відчули себе господарями: “Індивідуали вимагали дозволу сіяти неорганізовано і перші дні на сів не виходили; виявлено опір з боку куркульського елемента. Це — колишні столипінці (відруби)...” [15: с. 18].

Документи свідчать, що на середину 1930 р. (червень місяць) в Україні залишилася лише третина створених колгоспів [31: с. 117]. Допустити такого обвалу (і провалу: адже — п’ятирічка, індустріалізація) радянська влада не могла:” ...РПК категорично пропонує партосередкам забезпечити глибоку масову політичну роботу навколо знищення куркуля серед батрацтва, бідноти та колгоспів ...шляхом постанов загальних зборів щодо одностайних ухвалень про знищення куркуля” [10: с. 16—17].

А “ворожих” елементів у селі в цей час досить: “... куркулів — 7, експлуататорів — 21, денікінців — 10, поліцаїв — 12, підсудних — 22” (с. Федвар Зінов’ївського округу [11: с. 26]).

Почалася ліквідація куркульства як класу. Протягом лютого місяця 1930 р. складають суцільні списки куркулів, “які підлягають до висилки”. У цих списках вражає навіть не те, що не пропущене жодне село (зокрема, Єлисаветградківський район), жодна жертва, а те,

що по кожному селу на зборах (і не лише) визначилися кандидати на розкуркулення і... резерв. В одному з документів є й пояснення до цього: “Примечание: в случае побега из числа вышеуказанных семейств вам дается резерв...” (список додається) [9: с. 46—47].

Отже, “...с. Сентове: вислати — 10, резерв — 1; с. Красносілля: вислати — 13, резерв — 3; с. Цвітна: вислати — 20, резерв — 5; с. Цибулеве: вислати — 21, резерв — 5” і т. д. [12: с. 1—7]. Між іншим, Цвітна і Цибулеве — це колишні “бандитські”, “петлюрівські” села..., — не забула влада, знайшла спосіб тяжко покарати. Закінчувалися такі збори перспективним гаслом: “Вперед на знищення куркуля як класу!” [Там само: с. 8].

За постановою ЦК КП(б)У від 23 січня 1930 р. “Про заходи проти куркульства” з України мало бути виселено до 49 % куркульсько-середняцьких сімей, тобто майже половина селянських господарств [36: с. 31].

Однак, дуже швидко почали з’являтися інші рішення: “...засідання оперативної трійки Єлисаветградківського району по виселенню та розкуркуленню. Засідання розпочате о 12 год ночі. Закінчене о 4 год ранку. Слухали: про помилкове занесення до списків про розкуркулення та висилку...” [12: с. 9—10]. Причини до перегляду рішень: “...викреслити як середняка...;” перебування в Червоній армії (а сім’ю залишити в списках “виселяємих”); залишити... як 90-літнього старика (останню сім’ю вислати за межі України); ...як вихідця з бідняцької сім’ї...” [Там само: с. 11—12] тощо.

Але в тих же звітах зафіксовано і пасивний опір приречених: “Список куркулів, які підлягали до розкуркулення та виселення: ...зник, невідомо куди; ...знайдений, заарештований, відправлений в райміліцію; ...за повідомленнями, знаходиться в Донбасі; ...за тиждень до розкуркулення зник, невідомо куди; ...виїхав на Кавказ...” [Там само: с. 41] і т. п.

Для селян “амністія” 1930 р. (призупинення колективізації) була короткою... Власне, і не перестаючи нищити село, лише іноді злегка послаблюючи віжки, влада йшла до мети — замордувати непокірних голодом. Найнепокірнішою (але такою хлібною!) виявилася Україна.

Вже з осені 1930 р. почався новий тиск на селянина, нове коло “колективного пекла”: примусова колективізація, розкуркулення і виселення тривали... Зрозумілою є реакція селян, одному з яких вистачило мужності відверто показати своє ставлення до подій: “Ленін помер і добре зробив. Тепер якби знайшовся хтось і вбив Сталіна — головного грабіжника селян” (все той же, вищезгаданий селянин Костенко І.Я. [26: с. 7, 13].

Шквал арештів і висилок нестримно котився багатостраждальними селами, що змусило владу вже згодом, 1933 року розіслати грізну “Інструкцію” за підписами Молотова і Сталіна: “Негайно припинити масові арешти і виселення селян. Виселення допустити лише з таких областей і в таких граничних кількостях:

Україна — 2000 господарств;
 Північний Кавказ — 1000 господарств;
 Білорусія — 500 господарств;
 Закавказзя — 500 господарств;
 Середня Азія — 500 господарств;
 Західний Сибір — 1000 господарств;
 Східний Сибір — 1000 господарств” [20: с.52].
 Безпомилково. На першому місці — Україна...

Цілковита аморальність влади підтверджується і рядками із згаданого документа: “...Тепер завдання полягає в тому, щоб піти назустріч потягу, що зростає, одноосібних

трудящих селян до колгоспів, де тільки й можуть вони зберегти себе від небезпеки зубожіння і голоду...”[Там само: с. 51]. Це — 33-й рік...

Колективізація “успішно” закінчилася небаченим голодомором в Україні. Цим хресним шляхом пройшло і селянство Кіровоградщини.

1. Героїзм і трагедія Холодного Яру — К., 1996. 2. ДАКО. — ФП — 71. — Оп.1 — Спр.35. 3. ДАКО. — ФП — 71. — Оп.1 — Спр.43. 4. ДАКО. — ФП — 71. — Оп. 1 — Спр. 55. 5. ДАКО. — ФП — 71. — Оп. 1 — Спр. 57. 6. ДАКО. — ФП — 71. — Оп.1 — Спр.64. 7. ДАКО. — ФП — 71. — Оп. 1 — Спр. 66. 8. ДАКО. — ФП — 71. — Оп. 1 — Спр. 67. 9. ДАКО. — ФП — 71. — Оп. 1 — Спр. 75. 10. ДАКО. — ФП — 71. — Оп. 1 — Спр. 76. 11. ДАКО. — ФП — 71. — Оп. 1 — Спр. 77. 12. ДАКО. — ФП — 71. — Оп. 1 — Спр. 83. 13. ДАКО. — ФП — 219. — Оп. 1 — Спр. 31. 14. ДАКО. — ФП — 219. — Оп. 1 — Спр. 44. 15. ДАКО. — ФП — 219. — Оп. 1 — Спр. 49. 16. ДАКО. — ФП — 219. — Оп. 1 — Спр. 58. 17. ДАКО. — ФП — 437. — Оп. 1 — Спр. 36. 18. ДАКО. — ФП — 437. — Оп. 1 — Спр. 58. 19. ДАКО. — ФП — 437. — Оп. 1 — Спр. 71. 20. ДАКО. — ФП — 2597. — Оп. 1 — Спр. 3. 21. ДАКО. — ФП — 5907. — Оп. 2р — Спр. 3549. 22. ДАКО. — ФП — 5907. — Оп. 2р — Спр. 3640. 23. ДАКО. — ФП — 5907. — Оп. 2р — Спр. 3643. 24. ДАКО. — ФП — 5907. — Оп. 2р — Спр. 3646. 25. ДАКО. — ФП — 5907. — Оп. 2р — Спр. 3647. 26. ДАКО. — ФП — 5907. — Оп. 2р — Спр. 3666. 27. ДАКО. — ФП — 5907. — Оп. 2р. — Спр. 3676. 28. ДАКО. — ФП — 5907. — Оп. 2р — Спр.3683. 29. Коваль Р. Отамани гайдамацького краю. — К., 1991. 30. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. Т. I. — К., 1976. 31. Кульчицький С. Ціна “великого перелому”. — К., 1991. 32. Лихолобова З.Г. Сталінський тоталітарний режим та політичні репресії кінця 30-х рр. в Україні. — Донецьк, 1996. 33. Сталін Й. Рік великого перелому. Твори. Т. 12. — К., 1950. 34. Сталин И. К вопросам колхозного движения. — Ленинград, 1933. 35. Томахів В.Я. Сталінізм як різновид тоталітаризму (історико-політологічний аспект). — Автореф... канд техн. наук. — Львів, 2001. 36. Шаталіна Є.П. Селянські висилки під час колективізації (1928—1932 рр.). — К., 1997.

А.І. Кос,

Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра філософії

БІЛОМОРСЬКІ СТОРІНКИ УКРАЇНСЬКИХ РОЗКУРКУЛЕНИХ У СПОГАДАХ КУЗЬМИ КАЗДОБИ

© Кос А.І., 2003

Проаналізовано інформацію із спогадів сучасника голодомору в Україні 1932—1933 рр., в'язня ГУЛАГу, уродження сучасної Кіровоградщини Кузьми Коздоби. Розкрито суть репресивної комуністичної системи СРСР.

Наближається 75-ліття з часу здійсненої ГПУ акції із знищення українського селянства. Акція ця проходила під гаслом: Ліквідація куркуля як класу. Тоді протягом 1929—1931 рр. з України було депортовано в північні місцевості Росії сотні тисяч українських селянських родин.